

نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی و کتابخانه‌های آموزشگاهی در نظام آموزشی ایران

و جهان: مروری بر متون

سیدمهدی سیدقطبی^۱

چکیده

تولید و بهره‌گیری از کتاب‌های درسی در کشورهای مختلف جهان به شیوه متمرکز و غیرمتمرکز انجام می‌شود. در ایران، استفاده از کتاب‌های درسی به شیوه متمرکز است؛ یعنی یک متن واحد درسی در سراسر کشور تدریس می‌شود. اما در کشورهایی نظیر انگلستان، استرالیا، زلاندنو، آمریکا و سوئد بکارگیری کتاب‌های درسی غیرمتمرکز است؛ به این روش که برنامه ملی درسی اعلام می‌شود که هدف‌های آن روشن است و مدرسه‌ها تلاش می‌کنند به هدف‌های برنامه ملی نزدیک شوند اما هیچ ضرورتی وجود ندارد که از یک کتاب درسی واحد برای رسیدن به این هدف‌ها کمک بگیرند، بلکه معلمان از بین منابع زیادی که وجود دارد منابعی را که می‌خواهند تدریس کنند، گزینش نموده و در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند. کتاب‌های غیردرسی تسهیل‌کننده یادگیری و آموزش هستند. این کتاب‌ها، دانش‌آموزان را به فعالیت و تحقیق بیشتر سوق می‌دهند و قوه تفکر، استدلال و جامع‌نگری آنها را تقویت می‌کنند. این مقاله پس از بیان تعریف کتاب‌های درسی و کتاب‌های غیردرسی، مروری بر پژوهش‌ها و متون مربوط به نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی و کتابخانه‌های آموزشگاهی در نظام آموزشی ایران و جهان دارد.

کلیدواژه‌های موضوعی: کتاب درسی، کتاب غیردرسی، کتابخانه آموزشگاهی در ایران، کتابخانه آموزشگاهی در جهان.

مقدمه

تولید و بهره‌گیری از کتاب‌های درسی در کشورهای مختلف جهان به دو شیوه متمرکز و غیرمتمرکز انجام می‌شود. در ایران، استفاده از کتاب‌های درسی به صورت متمرکز صورت می‌گیرد؛ یعنی کتاب‌های درسی از یک کانال تغذیه می‌شوند و یک متن واحد درسی در سراسر کشور تدریس می‌شود. اما در کشورهایی نظیر انگلستان، استرالیا، زلاندنو، آمریکا و سوئد بکارگیری کتاب‌های درسی غیرمتمرکز است؛ به این روش که معمولاً یک برنامه ملی درسی اعلام می‌شود که هدف‌های آن روشن است و مدرسه‌ها می‌کوشند به هدف‌های برنامه ملی نزدیک شوند و هیچ الزامی وجود ندارد که از یک کتاب درسی واحد برای رسیدن به این هدف‌ها کمک بگیرند. در اغلب اوقات، ممکن است معلم از بین منابع زیادی که وجود دارد منابعی را گزینش نموده و در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد؛ به عبارت دیگر، معلم حق دارد متنی که می‌خواهد تدریس کند خود برگزیند (آهنگری، ۱۳۸۳).

استفاده از تک‌کتاب درسی از مشخصه‌های نظام آموزشی برنامه‌مدار است. در این نظام به دلیل اتکای صرف دانش‌آموزان و معلمان به کتاب‌های درسی، دامنه معلومات و دانش آنان محدود می‌شود و لذا مطالعه خارج از کتاب‌های درسی می‌تواند به تثبیت و تعمیق مطالب آموخته شده در کلاس درس منجر شود. فانی (۱۳۷۹) با اشاره به اینکه کتاب‌های

^۱ کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. mehdi.qotbi@gmail.com

درسی هر چقدر جامع و کامل باشد باز هم نمی‌تواند شامل تمامی مطالب علمی مورد نیاز دانش‌آموزان باشند تصریح می‌کند کتاب غیردرسی، دانش‌آموز را به فعالیت و تحقیق بیشتر وادار می‌کند و مطالب علمی را بیشتر از حد کتاب به دانش‌آموز آموزش می‌دهد. همچنین قوه تفکر، استدلال و جامع‌نگری او را تقویت می‌کند و از حل مسائل کتاب‌ها خودداری کرده و راه‌حل‌های متفاوت را فرا روی دانش‌آموز قرار می‌دهد.

کتاب‌های غیردرسی را می‌توان تسهیل‌کننده یادگیری و آموزش بشمار آورد. حسینی (۱۳۷۹) نقش کتاب‌های غیردرسی مرتبط با مطالب درسی را انتقال دانش، تثبیت دانش آموخته شده و ایجاد انگیزه علمی می‌داند. به بیان دیگر، امروزه، هیچ برنامه آموزشی کامل نمی‌شود، مگر اینکه برای استفاده دانش‌آموزان از کتاب‌های غیردرسی برنامه‌ریزی مناسبی انجام شود، به طوری که دانش‌آموزان بتوانند با کمک معلمان خود با استفاده از مجموعه منابع کتابخانه نقش فعال و پویایی در یادگیری داشته باشند (مرتضوی، ۱۳۷۹). به واسطه این نگرش، کتابخانه آموزشی نقش مهمی در پشتیبانی از برنامه‌های آموزشی دارد. کتابخانه آموزشی به آزمایشگاهی تشبیه می‌شود که ابزار و روش اندیشیدن را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد تا خود در مقام کشف و جستجو برآیند (داورپناه، ۱۳۷۵). در واقع با کمک کتابخانه مدرسه، می‌توان عادت به مطالعه را در دانش‌آموزان پایه‌ریزی نمود. بدین منظور کتابخانه آموزشی باید پاسخگوی نیازهای آموزشی و رفع کنجکاوای فردی دانش‌آموزان باشد.

تعاریف

کتاب‌های درسی: کتاب‌هایی که براساس برنامه درسی خاص و با هدف معینی از سوی مراجع ذیصلاح وزارت آموزش و پرورش به تصویب رسیده و تهیه شده‌اند و در کلاس‌های درس نیز از آنها استفاده می‌شود.

کتاب‌های غیردرسی: کتاب‌هایی هستند که به منظور فراهم کردن زمینه‌های ایجاد انگیزه برای یادگیری و یا مطالعه، آموزش جبرانی و یا مکمل، افزایش دانش و سواد علمی، پرورش مهارت‌های ذهنی و عملی، رشد روابط اجتماعی و ارتقای یادگیرنده براساس هدف‌ها و برنامه‌های خاصی تهیه و تنظیم می‌شوند و لزوماً به برنامه‌های درسی دوره تحصیلی وابسته نیستند (دفتر انتشارات کمک آموزشی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۹).

پیشینه پژوهش‌ها

اگرچه امروزه در اکثر نظام‌های آموزشی جهان، کتاب‌های درسی از جایگاه خاصی برخوردارند ولی برای بهبود سطح دانش و آگاهی دانش‌آموزان لازم است در فرآیند آموزش از کتاب‌های غیر درسی نیز استفاده شود. علاوه بر آن، وجود کتابخانه‌های آموزشی بر میزان استفاده از کتاب‌های غیر درسی تاثیر دارند. در ادامه پژوهش‌های داخل و خارج از کشور که تاکنون به این مسائل پرداخته اند مرور میشوند.

پیشینه پژوهش‌ها در خارج از کشور

الف. نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیر درسی در نظام آموزشی

درباره نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی در نظام آموزش و پرورش، پژوهش‌های زیادی انجام شده است. باریلوکس (Barrileaux, 1965 In Lance, Rodney, Hamilton-Pennel, 2000) در پژوهش خود به مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستانی که فقط کتاب‌های درسی علوم را استفاده می‌کردند با کسانی که علاوه بر کتاب درسی علوم، کتاب‌های مرجع را نیز مطالعه کردند، پرداخت. یافته‌های بدست آمده از نمرات درسی این دو گروه دانش‌آموزان، نشانگر برتری روش آموزشی مبتنی بر استفاده از منابع کتابخانه‌ای نسبت به آموزش تک کتاب درسی بود. عده‌ای از پژوهشگران (Agun&Okunrotifa, 1977 ; Agun, 1986 ; Akanbi&Imogi, 1988 ; Adeyanju, 1986; 1988 and 1999 In Adeyangu, 2003) با نگرشی متفاوت، به بررسی میزان به کارگیری مواد و منابع آموزشی توسط معلمان و توانایی آنها در استفاده از این منابع همسو با برنامه آموزشی به دانش‌آموزان پرداختند. نتایج این پژوهش‌ها نشان داد که هم معلمان دوره دیده و هم معلمان تازه‌کار که این دوره را طی نکردند از این منابع استفاده می‌کنند. با این وجود توصیه شده است برای استفاده معلمان از وسایل آموزشی، دوره مهارت‌های اطلاعاتی اجرا گردد. در بخش دیگری از نتایج مشخص شد که به کارگیری مواد و منابع آموزشی باعث ایجاد علاقه و دید مثبتی در دانش‌آموزان شده است، به طوری که دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاسی بیشتر شرکت کردند. اگرچه پژوهش‌های زیادی به کارگیری کتاب‌های غیردرسی را به جای تک کتاب درسی توصیه نمودند ولی باید همواره کتاب یا کتاب‌هایی به عنوان منبع یا منابع پایه درسی برای دانش‌آموزان تعیین گردد تا با مطالعه آنها برای دانش‌آموزان و معلمان لزوم به کارگیری از کتاب‌های دیگر نهادینه شود. لاکهود و همکاران (Lockhood et al., 1986) در پژوهش خود، به بررسی تاثیر کتاب‌های درسی ریاضی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تایلند پرداختند. نتایج نشان داد که در این کشور، معلمان برای تدریس در کلاس‌های درس ریاضی، از کتاب‌های درسی بیشتر از کتاب‌های غیردرسی استفاده می‌کنند. پژوهش‌های انجام شده توسط سوال و دیگران (Sewall et al., 2000 In Lavere, 2008) نیز نشان داد که در ایالت فلوریدای آمریکا اغلب معلمان در کلاس‌های درس از کتاب‌های درسی بهره می‌گیرند. همچنین کیوز (Keeves, 1995) در قسمتی از پژوهش خود در انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی^۲ به این نتیجه رسید که در کشورهای در حال توسعه، استفاده از کتاب درسی در یادگیری دانش‌آموزان تاثیر می‌گذارد؛ در حالی که نتایج مطالعات در کشورهای پیشرفته این نظر را رد کرد. او در پایان توصیه نمود تا آنجا که ممکن است باید امکاناتی مهیا شود تا هر دانش‌آموز برای هر موضوع درسی، یک کتاب درسی داشته باشد. به علاوه چنانچه قصد نظام‌های آموزشی ایجاد مهارت‌های خواندن است باید کتابخانه‌های مدرسه‌ها را مجهز کنند و مواد خواندنی فراوانی در اختیار دانش‌آموزان قرار دهند.

² International Association for the Evaluation of Education (IEA)

برخی از پژوهش‌ها نیز به غنی‌سازی محتوای کتاب‌های درسی اشاره داشتند. نتایج گزارش انجمن پیشبرد علوم

آمریکا (American Association for the Advancement of Science, 2001 In Daniels) (Zemelman, 2003) در مورد محتوای کتاب‌های درسی بیان می‌کند که امروزه در کتاب‌های درسی مطالب زیادی مطرح شده است بدون اینکه برای هر یک از آنها توضیح کامل ارائه شود. به بیان دیگر، مفاهیم اصلی موجود در کتاب‌های درسی دقیق و عمیق نیست تا دانش‌آموزان بتوانند مطالب را درک کنند.

بعضی از پژوهش‌ها رابطه میان سطح سختی تمرین‌های کتاب‌های درسی و پرورش تفکر ذهنی و مهارت‌های فکری دانش‌آموزان را بررسی نمودند. برای نمونه لور (Laver, 2008) در پژوهش خود سطح دشواری تمرین‌های کتاب‌های درسی دوره دبستان و دبیرستان را بسیار پایین مشخص کرد به گونه‌ای که به پرورش و رشد مهارت‌های فکری دانش‌آموزان لطمه می‌زند. وی در ادامه، توصیه نمود تمرین‌های کتاب‌های درسی طوری طراحی گردد که به سطوح بالای تفکر یعنی پرورش قدرت تحلیل، ترکیب و ارزیابی نیز توجه داشته باشد.

نتایج حاصل از پژوهش‌های بالا نشان می‌دهد که اگرچه کتاب‌های درسی نقش مهم و موثری در یادگیری مطالب مختلف به دانش‌آموزان دارند، اما محتوای این کتاب‌ها به دلیل سطحی بودن نمی‌تواند بر تفکر خلاق تاثیر داشته باشد لذا یکی از راهکارها در کنار استفاده از کتاب‌های درسی، بکارگیری کتاب‌های غیردرسی همسو با کتاب‌های درسی است تا ضمن ایجاد علاقه و انگیزه به مطالعه بیشتر در دانش‌آموزان، زمینه‌های یادگیری بیشتر نیز در آنها ایجاد شود.

ب. جایگاه کتابخانه‌های آموزشی در نظام آموزشی و نقش کتابداران و معلمان در مجموعه‌سازی

این کتابخانه‌ها

در حال حاضر ایجاد کتابخانه‌های آموزشی یکی از روش‌هایی است که می‌تواند دسترسی سریع و آسان به منابع متناسب با کتاب‌های درسی را برای دانش‌آموزان و معلمان فراهم نماید. ووفورد (Wofford, 1962) در پژوهش خود، ضمن تاکید بر این مورد بیان می‌کند که برای انتخاب مناسب و دقیق منابع همخوان با برنامه آموزشی، کتابدار باید از برنامه آموزشی مدرسه و منابع مورد نیاز هر درس آگاهی داشته باشد. همچنین، کتابدار باید موضوع‌های آموزشی را شناسایی و همگام با آنها حرکت نماید. وی در ادامه پیشنهادهایی را برای شناسایی این مورد مطرح می‌کند. یکی از این پیشنهادها این است که کتابدار کتاب‌های درسی که در مدارس تدریس می‌شود و نیز منابعی را که برای مطالعه بیشتر معرفی می‌شوند، بررسی کند.

پژوهش‌های زیادی تاکنون انجام گرفته است که وجود کتابخانه‌های آموزشی را در مدرسه‌ها، به منزله پایه اساسی برای مجموعه‌سازی منابع و مواد غیردرسی، و موثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تایید می‌کنند. این پژوهش‌ها که در طی سال‌های مختلف صورت گرفته است نشانگر برتری پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی است که همواره در کنار کتاب‌های درسی از کتاب‌ها و سایر منابع غیردرسی موجود در کتابخانه‌های آموزشی استفاده کردند در حالی که

دانش آموزانی که تنها از منابع موجود در دسترس خود استفاده کردند یا امکان بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌های آموزشگاهی را نداشتند از نظر موفقیت تحصیلی در سطح پایین‌تری قرار داشتند (Dider, 1984; Farris, 1991; Lance et al., 1994; Krashen, 1995; McQuillan, 1996; Pharr, 2002).

در همین زمینه، هایکوک (Haycock, 1994) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که در مدرسه‌هایی که کتابخانه آموزشگاهی با منابع غنی و کارآمد و کتابدار متخصص وجود دارد دانش‌آموزان در آزمون‌های مهارت‌های پژوهشی، نتیجه بهتری کسب کردند. همچنین، دانش‌آموزان مدرسه‌هایی که کتابخانه دارند نسبت به آنهایی که کتابخانه ندارند با منابع مرجع و سایر منابع و مواد غیردرسی آشنایی بیشتری دارند. افزون بر آن، وجود کتابداران تمام وقت بر افزایش اطلاعات عمومی و علمی دانش‌آموزان تاثیر زیادی دارند. لنس و دیگران (Lance et al., 2000) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که اگر کتابخانه‌های آموزشگاهی از کارکنانی با سطوح بالای تخصص، منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی غنی و پربار و معلمانی پشتیبان برنامه‌های کتابخانه، برخوردار باشد، دانش‌آموزان آن مدرسه نمرات بالاتری کسب نموده و پیشرفت تحصیلی آنها افزایش می‌یابد.

معلمان نقش بسزا و موثری در هدایت و تشویق دانش‌آموز به استفاده از کتاب‌ها و سایر مواد کتابخانه آموزشگاهی دارند. یافته‌ها نیز نشانگر این تاثیر در افزایش مراجعه دانش‌آموزان به کتابخانه است. لالرینپویی (Lalrinpuui, 1997) در بخشی از پژوهش خود به بررسی نقش کتابخانه‌های آموزشگاهی تعدادی از دبیرستان‌های (نوجوانان و جوانان) ناحیه ایزال^۳ در فرایند یاددهی- یادگیری پرداخت. یافته‌ها نشان داد که اغلب مدرسه‌ها کتابخانه آموزشگاهی دارند. ۷۲ درصد معلمان دبیرستان‌های ویژه نوجوانان و ۳۵ درصد از معلمان دبیرستان‌های جوانان برای منابع مورد نیاز تدریس خود به کتابخانه آموزشگاهی مراجعه می‌کنند. در حالی که معلمان تنها ۱۱ درصد دانش‌آموزان نوجوان و ۲۱ درصد دانش‌آموزان جوان را به استفاده از کتابخانه آموزشگاهی تشویق و هدایت می‌کنند. وی در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌کند که معلمان باید علاوه بر استفاده خود از کتابخانه، دانش‌آموزان را تشویق نمایند که بیشتر به کتابخانه مراجعه و از منابع آن استفاده کنند.

پیترسون (Peterson, 1999) در پژوهش خود، نتیجه گرفت در مدرسه‌هایی که کتابدار کتابخانه آموزشگاهی فعال بوده و میان کتابدار و معلمان در مورد استفاده از کتاب و سایر منابع کتابخانه‌ای همکاری و مشورت وجود دارد، نمرات درسی دانش‌آموزان رشد بسیار زیادی داشته است. پژوهش‌هایی دیگری، نتیجه این پژوهش را تایید می‌کند (Pharr, 2002; Lonsdale, 2003; Mackey & Jacobson, 2005 In Riedling, 2007).

یکی از تاثیرهای عمده خدمات کتابخانه‌های آموزشگاهی، بهبود یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است. ویلیام، وول و کولس (Williams, Wavell & Coles, 2001) در گزارشی با مروری بر این متون، به این مطلب اشاره دارند که پژوهش‌های موجود ثابت می‌نماید که کتابخانه‌های آموزشگاهی تاثیر مثبتی بر روند یادگیری می‌گذارند. آنها در پایان پیشنهاد کردند دوره‌های آموزش حرفه‌ای ضمن خدمت برای معلمان و کتابداران ارائه شود تا درک معلمان از

³Isal

نقش و جایگاه کتابخانه‌های آموزشی و توانایی کتابداران در مجموعه‌سازی منابع کتابخانه افزایش یابد. پژوهش‌های دیگری نیز تاثیر کتابخانه‌های آموزشی در افزایش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را تایید کردند (Haycock, 2003; In Hay, 2005; Lonsdle, 2003 & Wools, 2004 In Hay, 2005; Dent, 2006).

لنس (Lance, 2001) نیز با رویکردی مشابه با ویلیام، وول و کولس، در پژوهش خود به بررسی وضعیت کارکنان، منابع و امکانات کتابخانه‌های آموزشی در چهار استان آمریکا پرداخت. یافته‌ها نشان داد که سطح کیفی مجموعه منابع کتابخانه‌های آموزشی و میزان فعالیت کارکنان این کتابخانه در زمینه آموزش سواد اطلاعاتی و تورهای گردشی- آموزشی برای دانش‌آموزان در عملکرد دانش‌آموزان موثر است.

اسمیت (Smith, 2001) در بخشی از پژوهش خود به بررسی ۶۰۰ کتابخانه آموزشی تگزاس پرداخت. یافته‌ها نشان داد که همه دانش‌آموزان مدرسه‌هایی که کتابدار دارند در مقایسه با دانش‌آموزان مدرسه‌هایی که کتابدار ندارند، نمرات بهتری در همه سطوح آموزشی کسب نمودند.

یانگ (Young, 2006) نیز در پژوهش خود، جایگاه کتابخانه‌های کلاسی را در روند یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بررسی نمود. یافته‌ها نشان داد این کتابخانه‌ها به لحاظ ایجاد دسترسی راحت و بی‌واسطه دانش‌آموزان به کتاب‌ها، فرصت‌های زیادی برای معلمان و دانش‌آموزان فراهم می‌کنند تا کتاب‌های لازم برای تدریس و یادگیری را به دست آورند. به علاوه، دانش‌آموزانی که به چنین کتابخانه‌های دسترسی دارند در مقایسه با دانش‌آموزانی که این امکان را ندارند پیشرفت تحصیلی بیشتر و در مورد مطالعه نگرش بهتری دارند.

مختار و مجید (Mokhtar&Majid, 2006) در پژوهش خود، وضعیت همکاری معلمان و کتابداران مدارس ابتدایی و دبیرستان را مورد بررسی قرار دادند. یافته‌ها نشان داد میزان همکاری بین معلمان و کتابداران بسیار پایین است. به عبارت دیگر، از نظر معلمان، کتابداران نقشی در آموزش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس ندارند. آنها در پایان برای بهبود همکاری معلمان و کتابداران پیشنهاد کردند که کتابداران با معلمان آشنا شده در جلسات آنها شرکت کنند و مدیر مدرسه امکاناتی فراهم کند که کتابداران در آموزش همراه و مشاور معلمان باشند.

در مجموع، از مرور پژوهش‌های ذکر شده در بالا می‌توان چنین نتیجه گرفت که کتابخانه آموزشی در صورتی که از سوی معلمان برای تدریس استفاده شود و به تشویق دانش‌آموزان به استفاده پرداخته شود نقش مفید و موثری در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. افزون بر آن، فعالیت‌ها و همکاری معلمان و کتابداران در کتابخانه‌ها باعث گسترش و توسعه خدمات کتابخانه‌های آموزشی به دانش‌آموزان می‌گردد.

با توجه به اینکه نظام آموزشی ایران در حال حاضر برنامه مدار است و آموزش در مدرسه‌ها بر اساس تک کتاب درسی است، کتاب‌های غیردرسی تولید و منتشر می‌شود؛ اما در کشورهایی که نظام آموزشی دانش‌آموز مدار است و از منابع مختلفی برای آموزش استفاده می‌شود تمام کتاب‌های مرتبط با برنامه آموزشی، کتاب غیردرسی تلقی شده و مفهوم کتاب غیردرسی بی معنا است (آهنگری، ۱۳۸۳). در ادامه به پژوهش‌هایی که در ایران در مورد نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی در نظام آموزشی و جایگاه کتابخانه‌های آموزشی در این زمینه صورت گرفته است اشاره می‌شود:

الف. نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیر درسی در نظام آموزشی

فردوسی (۱۳۷۲) در قسمتی از پژوهش خود در زمینه عوامل مرتبط با محتوای درس‌ها که منجر به بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطالب درسی می‌شود به این نتیجه رسید که از نظر دانش‌آموزان، انتزاعی بودن محتوای درس، مشخص نبودن ضرورت و کاربرد و فایده درس، عدم هماهنگی مطالب درسی با اهداف و نیازهای دانش‌آموزان و حجم زیاد مطالب و کثرت مفاهیم عنوان شده در درس مختلف به ترتیب رتبه‌های اول تا چهارم بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطالب درسی را به خود اختصاص می‌دهند. این امر به خوبی وجود اشکالاتی را در انتخاب و سازماندهی محتوای کتاب‌ها نشان می‌دهد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد برای اینکه دانش‌آموزان به کتاب‌های درسی توجه بیشتری کنند لازم است حجم مطالب درسی و مفاهیم آنها کاسته و مطابق نیازهای روزمره دانش‌آموزان تهیه شود. ضرورت، فایده و کاربرد هر درس مشخص و محتوای کتاب‌های درسی به گونه‌ای مناسب سازماندهی و ارائه گردد.

در صورتی که محتوای کتاب‌های درسی به گونه‌ای مناسب سازماندهی شود و بتواند راجع به مطالب ارائه شده، دانش‌آموز رابه تفکر تحلیلی و انتقادی وادار کند باعث پرورش تفکر واگرا^۴ و خلاق وی خواهد شد. رضاپور (۱۳۷۸) برای بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی به این عوامل، پژوهشی انجام داد. روش این پژوهش تحلیل محتوا و جامعه آن مشتمل بر چهار کتاب درسی فارسی، علوم تجربی، تعلیمات دینی و تعلیمات اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی است. وی در این پژوهش به تحلیل محتوای تکالیف و پرسش‌های موجود در کتاب‌های ذکر شده پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد که در طراحی تکالیف درسی کتاب‌های درسی یاد شده، به عوامل مربوط به خلاقیت و تفکر واگرا توجه شایسته‌ای مبذول نشده است.

در برخی از پژوهش‌های انجام شده، میزان و عوامل موثر بر مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان بررسی شده است. زال‌زاده (۱۳۷۹) در بخشی از پژوهش خود به بررسی مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شیراز پرداخت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که کمبود وقت دلیل عمده عدم مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان است. از طرفی، رابطه معناداری میان راهنمایی معلمان و میزان مطالعه غیردرسی وجود دارد. به عبارت دیگر معلمان می‌توانند با تغییر در روش تدریس، دانش‌آموزان را برای فهم بیشتر مطالب کتاب‌های درسی به کتاب‌های غیردرسی هدایت کنند. اسماعیلی (۱۳۸۳) در بخشی

^۴ تفکر واگرا در مقابل تفکر همگرا قرار دارد. در تفکر همگرا نتیجه تفکر از قبل معلوم است یعنی همیشه یک جواب درست یا غلط وجود دارد. اما در تفکر واگرا جواب قطعی وجود ندارد و تعداد زیادی جواب وجود دارد که از نظر منطقی ممکن است هر کدام از جواب‌ها به گونه‌ای درست باشند.

از پژوهش خود، میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان استان اصفهان را بررسی نمود. یافته‌ها نشان داد که میانگین مدت زمان مطالعه غیردرسی توسط دانش‌آموزان در هر شبانه‌روز (به جز تعطیلات) ۵۷ دقیقه بود. در واقع، دانش‌آموزان دختر ۶۰ دقیقه و دانش‌آموزان پسر ۵۳ دقیقه صرف مطالعه غیردرسی می‌نمایند.

شعبانی و فاضل (۱۳۸۱) که در پژوهش خود به شناسایی عوامل موثر بر مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهرضا اصفهان از نظر دانش‌آموزان پرداختند، نتایج این پژوهش را تایید نموده و نتیجه گرفتند که بین عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های غیردرسی و گرانی کتاب با میزان ساعات مطالعه غیردرسی رابطه معناداری وجود دارد.

بیگدلی و باجی (۱۳۸۸) در بخشی از پژوهش خود میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز را بررسی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که ۳۴/۸ درصد از دانش‌آموزان کمتر از یک ساعت، ۳۹/۲ درصد بین ۱ تا ۴ ساعت، و ۱۵/۷ درصد بیشتر از ۴ ساعت در طول هفته کتاب‌های غیردرسی مطالعه می‌کنند. همچنین اصلی‌ترین موانع برای مطالعه کتاب‌های غیردرسی، نبود وقت به دلیل حجم بالای تکالیف درسی، نبود یا پیدا نشدن کتاب‌های درخواستی و نبود کتابخانه در نزدیکی محل زندگی گزارش شدند.

از سوی دیگر، گاهی مشکلات و موانعی در مسیر یادگیری مطالب کتاب‌های درسی برای دانش‌آموزان ایجاد می‌شود. یکی از این مشکلات، نشر کتاب‌هایی با عنوان کتاب‌های کمک آموزشی است. نتایج پژوهش سلسبیلی (۱۳۸۲) نشان می‌دهد که نقش کتاب‌های کمک آموزشی^۵ در نظام طراحی و تدوین برنامه درسی دوره متوسطه بسیار ضعیف و کم‌رنگ است و نقش آنها گسترش سواد عمومی شامل اطلاعات تاریخی و جانی دانش‌آموزان است. وی با تاکید بر این امر که برنامه درسی دوره متوسطه باید فرصت‌های یادگیری فراوانی برای مراجعه به کتاب‌های غیردرسی فراهم کند، به این نتیجه رسید که در اکثر کتاب‌های کمک آموزشی، دانش‌آموز نقش منفعلی دارد و نویسنده کتاب به جای وی می‌اندیشد و بر این اساس کتاب‌های کمک آموزشی به پرورش تفکر و خلاقیت در دانش‌آموزان کمکی نمی‌کند.

هاشمی (۱۳۸۳) در پاسپار و استقامت، (۱۳۸۸) به بررسی میزان به کارگیری مؤلفه‌های تفکر انتقادی در کتاب‌های درسی علوم و ریاضی پنجم دبستان پرداخت. یافته‌های این پژوهش بیانگر این است که میزان توجه به تفکر در کتاب علوم بیش از ریاضی است و عدم به کارگیری مؤلفه‌های تفکر انتقادی توسط دانش‌آموزان به دلیل وجود مشکلات موجود در کتاب‌های درسی و روش تدریس است.

پاسپار و استقامت (۱۳۸۸) در پژوهش خود با استفاده از روش تحلیل محتوا، سئوالات تفکر نقادانه کتاب درسی زیست‌شناسی سال سوم دبیرستان را بررسی نمودند. برای این امر از مهارت‌های پیتز فاسیونه که شامل تفسیر، تحلیل، ارزشیابی، استنباط، توضیح و خودتنظیمی استفاده کردند تا حداقل مهارت‌های که در هر یک از سئوالات مورد نظر قرار گرفته است مورد ارزیابی قرار گیرد. یافته‌ها نشان داد که مهارت توضیح کاملاً مورد توجه قرار گرفته و مهارت استنباط، مهارت

^۵ در پژوهش که سلسبیلی انجام داده است، کلیه کتاب‌های جانی و تکمیلی کتاب‌های درسی با دوتنقش توسعه به برنامه درسی و غنی سازی فردی به عنوان کتاب‌های کمک آموزشی در نظر گرفته شدند.

ارزشیابی، تفسیر و تحلیل در طرح سئوالات به ترتیب مورد انتظار طراحان بوده است. کمترین میزان توجه به آخرین و مهم‌ترین مهارت تفکر یعنی خودآزمایی بوده است.

فاضلی و موسوی زادگان (۱۳۸۸) با هدف بررسی تاثیر استفاده از منابع غیردرسی بر یادگیری دانش آموزان بر اساس الگوی یادگیری بلوم ۶ در دو حیطه شناختی و عاطفی، پژوهشی تجربی بر روی دانش آموزان کلاس پنجم دبستان مدرسه معصومه اصفهان انجام دادند. در این مطالعه تاثیر استفاده از این منابع بر یادگیری مبحث دستگاه عصبی و اندام های حسی کتاب علوم تجربی پنجم دبستان مورد بررسی قرار گرفت. آموزش گروه گواه فقط با کتاب درسی و آموزش گروه آزمایش افزون بر کتاب درسی با استفاده از منابع غیردرسی یعنی فیلم غیردرسی و کتاب غیردرسی مرتبط صورت گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که استفاده از منابع غیردرسی که از نظر محتوایی با مبحث درس همخوانی داشته باشد می تواند بر حیطه شناختی دانش آموز اثر گذار باشد.

با مطالبی که تاکنون در مرور متون در ایران انجام یافته است نقش کتاب‌های درسی و محتوای ارائه شده به دانش آموزان در پرورش خلاقیت و جایگاه کتاب‌های غیردرسی بیان شد. اما لازم است به دانش آموزان توصیه شود در کنار کتاب‌های درسی و به منظور تکمیل دانسته‌های مطالب درسی، کتاب‌هایی غیردرسی نیز استفاده نمایند. حسینی (۱۳۸۹) در پژوهش خود، مساله کتاب‌های غیردرسی برای پاسخگویی به سئوال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی تاریخ، تعلیمات اجتماعی، جغرافیا، علوم تجربی و فارسی مقطع راهنمایی را مورد بررسی قرار داد. ابزار این پژوهش سیاهه‌های واری بود. وی با روش تحلیل محتوا سئوال‌های پژوهشی موجود در کتاب‌های درسی را استخراج و با کتاب‌های غیردرسی مطابقت داد. در پایان، سیاهه‌ای از کتاب‌های غیردرسی (مرجع و غیر مرجع) که حداقل ۵۰ درصد از معیارهای کتاب‌های کودکان و نوجوانان را کسب کرد و پاسخگویی سوال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی مورد نظر بود ارائه داد.

ب. جایگاه کتابخانه‌های آموزشی در نظام آموزشی و نقش کتابداران و معلمان در مجموعه‌سازی این کتابخانه‌ها

پژوهش‌های مربوط به کتابخانه‌های آموزشی در ایران در اوایل دهه ۱۳۵۰ شروع شد. راستین (۱۳۵۱) در صدیق بهزادی و حسین‌نیا، آ (۱۳۷۹) با استفاده از روش پرسشنامه کتابخانه‌های دبستان‌های تهران را بررسی کرد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که به دلایلی مثل عدم بودجه، نبودن اتاق برای کتابخانه، نداشتن کتابدار و کمبود منابع برای استفاده دانش آموزان، کتابخانه‌های آموزشی به معنای واقعی وجود نداشتند.

جوکار (آ ۱۳۷۴) با اشاره به این مطلب که یکی از فعالیت‌های اساسی و فنی و شاید مهمترین فعالیت در یک کتابخانه آموزشی مجموعه‌سازی است، در پژوهشی مسأله‌گزینش مواد در تعدادی از کتابخانه‌های مدارس شیراز را

^۱. بلوم الگویی برای یادگیری بر اساس اهداف آن در سه حیطه شناختی، عاطفی، و روانی - حرکتی قرار می دهد. وی برای هر یک از این حیطه ها، ویژگی هایی در نظر می گیرد که در نهایت می تواند الگویی برای سنجش و ارزیابی باشد، یا برای طراحی ابزارهای سنجش یادگیری به کار برده شود.

بررسی نمود. نتایج پژوهش نشان داد که کار گزینش مواد بر طبق اصول و معیارهای خاص در کتابخانه‌های آموزشی صورت نمی‌گیرد؛ با وجود اینکه انتخاب مواد باید بر مبنای « خطمشی گسترش مواد » انجام گیرد، اما هیچیک از کتابخانه‌های مورد بررسی از چنین خطمشی کتبی برخوردار نبودند. تنها درصد کمی از کتابداران به طور فعال و مستقیم کار گزینش را به عهده دارند. به عبارت دیگر، کتابداران به ندرت از معیارهای شناخت و ارزشیابی مواد استفاده می‌کنند و بهره‌گیری اصولی و دائمی از ابزارها و وسایل گزینش هم چندان در میان آنها رایج نیست. افزون بر آن، کتابداران آموزشی با شیوه‌های اطلاع‌رسانی آشنائی لازم و تجربه کافی ندارند. همچنین، مدیرامانی و فرجامی (۱۳۷۸) به بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشی استان خراسان از نظر مجموعه، وضع سازماندهی و کارکنان پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد از مجموع ۳۵۹۱ مدرسه در استان خراسان، فقط ۳۲۱ مدرسه (۹ درصد) کتابخانه دارند و در این کتابخانه‌ها حدود ۶۵۰ هزار کتاب وجود دارد. شیوه سازماندهی مجموعه کتابخانه‌ها در حدود ۵۰ درصد کتابخانه‌ها، روش موضوعی و نظام قفسه بسته بود. دانش‌آموزان و مربیان بیشترین اداره‌کنندگان کتابخانه‌ها بودند که غالباً با امور کتابداری و کتابخانه آشنائی کافی نداشتند. رقابی و نروزی (۱۳۸۸) در پژوهش خود، به بررسی وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مدارس ابتدایی شهر تهران پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که دو مشکل اساسی برای مجموعه‌سازی این کتابخانه‌ها وجود دارد. اول، نبود پست کتابدار در ساختار اداری آموزش و پرورش و کمبود نیروی انسانی متخصص برای نیازسنجی، مجموعه‌سازی و ایجاد انگیزه در استفاده از کتابخانه‌ها؛ دوم، عدم اختصاص بودجه کافی و مستقل برای تجهیز کتابخانه‌های مدارس. دمیرچی‌لو و دیگران (۱۳۸۸) به بررسی وضعیت مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشی دبیرستان‌های دولتی شهر تهران پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که رشد سالانه منابع به طور متوسط کم‌تر از یک درصد است. از طرفی، بین حضور یک کتابدار متخصص در کتابخانه با ایجاد مجموعه‌ای که رضایت مراجعان را تامین کند ارتباط معناداری وجود دارد. از طرف دیگر، بیش‌ترین سهم مجموعه را کتاب‌های مذهبی و کمترین سهم را کتاب‌های سرگرمی و تفریحی دارند، ضمن اینکه داشتن تحصیلات کتابداری نقشی در اولویت موضوعی مجموعه ندارد. و در نهایت اینکه « توصیه مراجعان» اولین اولویت برای ابزار انتخاب کتاب و « کمبود بودجه» مهم‌ترین مشکل در مجموعه‌سازی است.

زنگنه (۱۳۷۴ در صدیق بهزادی و حسی‌نیا، ب ۱۳۷۹) در پایان‌نامه خود، به بررسی نگرش مدیران و دبیران دبیرستان‌های شهر تهران درباره کتابخانه‌های آموزشی پرداخت. روش این پژوهش پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه و پرسشنامه بود. نتایج پژوهش نشان داد که کمبود بودجه، بزرگترین مانع از نظر دبیران، تهیه منابع مرجع و کتاب‌های غیردرسی در دبیرستان‌های شهر تهران است. از دیدگاه دبیران و مدیران، کتابدار متخصص و میزان خدمات مرجع مناسب به اندازه نیاز وجود ندارد. همچنین دبیران دبیرستان‌ها معتقدند که جایگاه کتاب و کتابخانه در بین دانش‌آموزان و دبیران به حد کافی شناخته شده نیست.

همچنین، جوکار (ب ۱۳۷۴) در پژوهشی به بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد که کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز از پویایی مطلوبی برخوردار نیستند و در جذب دانش‌آموزان ناموفق هستند. امکانات مالی محدود، نیروی انسانی ناکافی، فضای ناکافی، مجموعه خواندنی نامناسب، بخشی

از دلایل عدم موفقیت کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز است. چندین پژوهش دیگر که به بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشی در شهرها و استان‌های کشور پرداختند نتایج این پژوهش را تایید کردند (حسن پور گل میشی، ۱۳۷۸؛ شرافتی، ۱۳۸۳؛ اسماعیلی، ۱۳۸۳؛ کلباسی و شعبانی، ۱۳۸۳؛ سالمی، ۱۳۸۵؛ بیرانوند و بیرانوند، ۱۳۸۷).

داورپناه (۱۳۷۵) به بررسی نقش کتابخانه‌های مدارس در تقویت آموزش و ایجاد عادت مطالعه دانش‌آموزان پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که در هیچ یک از کتابخانه‌ها کتابدار وجود ندارد و در اکثر موارد، اداره کتابخانه به عهده مربیان پرورشی یا افرادی با مدرک دیپلم است. در ۷۶/۶۶ درصد از کتابخانه‌ها به آشناسازی دانش‌آموزان با کتاب‌ها و چگونگی استفاده از آنها اقدام شده است اما به ارائه آموزش‌هایی در خصوص پاسخگویی به سؤالات مرجع و مطالعه مستقل، که از مهم‌ترین فعالیت‌ها جهت تامین اهداف کتابخانه‌ها است کمتر توجه شده است.

مجیدی (۱۳۸۷) در پژوهش خود به بررسی مسائل مربوط به کتاب، کتابخانه و کتابدار آموزشگاه‌های کشور پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ۷۵/۶ درصد آموزشگاه‌ها در شهرها و ۹۲/۷ درصد آموزشگاه‌ها در روستاها فاقد هر نوع کتابخانه‌ای بوده‌اند. از میان ۵۰۳۵ نفر کتابدار در کتابخانه‌های آموزشی کشور، ۴۶۵۰ نفر (۹۲/۳۵ درصد) آنها در شهرها و ۳۸۵ نفر (۷/۶۵ درصد) در روستاها شاغل بودند. از ۴۶/۵ میلیون جلد کتاب موجود در کتابخانه‌ها چهار پنجم آنها در کتابخانه‌های آموزشی شهرها و یک پنجم آنها در کتابخانه‌های آموزشی روستاها قرار دارد. به عبارت دیگر کمبود کتابخانه، کتاب و کتابدار در روستاها محسوس‌تر و بیشتر است. با توجه با یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت کتابخانه‌های آموزشی ایران بطور کلی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند.

اصغری نکاح و دیگران (۱۳۸۸) در پژوهش خود، به بررسی نگرش به خواندن دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر مشهد پرداختند. یافته‌ها نشان داد که عدم تعلق کتابدار به چارت سازمانی مدرسه، نبود کتابخانه مدرسه مناسب و غنی و عدم عضویت عمده دانش‌آموزان در کتابخانه از موانعی است که موجب کاهش سطح خواندن و مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان می‌شود.

فخاری و دیگران (۱۳۸۸) به بررسی کیفیت همکاری بین معلمان و کتابداران در دبیرستان‌های شهر اصفهان پرداختند. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه بود که جنبه‌های همکاری بین معلمان و کتابداران آموزشگاه مانند فراوانی همکاری، ارتباط کاری با کتابدار آموزشگاه، و ادراک معلمان از کتابدار آموزشگاهی را بررسی کرد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که میزان همکاری بین معلمان و کتابداران با افزایش تجربه تدریس افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، معلمانی که با کتابخانه و توانایی‌های آن در امر تدریس و پشتیبانی اطلاعات آشنایی داشتند همکاری بیشتری در امر تدریس با کتابدار داشتند. از سوی دیگر، دو عامل به عنوان موانع همکاری شناسایی شد: اول تاکید زیاد دبیران بر تک کتاب درسی در امر تدریس و دوم نداشتن وقت کافی برای همکاری با کتابدار در امر تدریس.

مروری بر متون و پژوهش‌هایی انجام شده در خارج و داخل کشور نشان می‌دهد که اگرچه کتاب‌های درسی نقش مهم و موثری در یادگیری مطالب مختلف به دانش‌آموزان دارند اما اگر معلمان در آموزش از شیوه دانش‌آموز مداری و مبتنی بر استفاده از کتاب‌های غیردرسی به جای تک کتاب درسی استفاده کنند، نه تنها ضمن ایجاد علاقه و انگیزه به مطالعه بیشتر در دانش‌آموزان، زمینه‌های یادگیری بیشتر را در آنها ایجاد می‌کنند؛ بلکه دانش‌آموزان با مراجعه به منابع متعدد موجود در حوزه‌های مرتبط با مطالب کتاب درسی، قادر خواهند بود توانایی ترکیب و ارزیابی مطالب در سایر کتاب‌ها را کسب نموده و در آینده نیز به پژوهشگرانی منتقد و خلاق تبدیل شوند. با وجود این، براساس نتایج بدست آمده از پژوهش‌های انجام یافته در ایران متوجه می‌شویم در عمده موارد، اتکای معلم به تک کتاب درسی و عدم دسترسی یا عدم شناخت منابع غیردرسی، نظام کنونی آموزش و پرورش را نظامی یک طرفه و منفعل قرار داده است و انگیزه‌ای برای مطالعه و یادگیری در دانش‌آموزان ایجاد نکرده است. همچنین، بررسی‌ها نشان داد کتابخانه آموزشی در صورتی که از سوی معلمان برای تدریس استفاده شود و به تشویق دانش‌آموزان به استفاده پرداخته شود نقش مفید و موثری در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. افزون بر آن، فعالیت‌ها و همکاری معلمان و کتابداران در کتابخانه‌ها باعث گسترش و توسعه خدمات کتابخانه‌های آموزشی به دانش‌آموزان می‌گردد. با این حال، نتایج بدست آمده از پژوهش‌های انجام یافته در ایران نشان می‌دهد کتابخانه‌های آموزشی ایران به دلایلی مثل عدم وجود بودجه، نبودن اتاق برای کتابخانه، نداشتن کتابدار و کمبود منابع برای استفاده دانش‌آموزان در وضعیت مطلوبی قرار ندارند.

منابع و مآخذ

- آهنگری، مریم. "داشته‌های ما و دیگران؛ میزگرد تطبیقی کتاب‌های آموزشی و مقایسه‌ی سایر کشورها با ایران". **جوانه**، شماره ۸، زمستان ۱۳۸۳. ص: ۱۳-۲۲.
- اسماعیلی، رضا (۱۳۸۳). "بررسی وضعیت کتاب، کتابخانه آموزشی و سنجش علایق مطالعاتی دانش‌آموزان در استان اصفهان و ارائه راهکارهای مطلوب". **فرهنگ اصفهان**، شماره ۲۹-۳۰. ۷۹-۸۷.
- اصغری نکاح، محسن؛ سعیدی رضوانی، محمود؛ آزادفر، نجمه؛ باغ‌گلی، حسین (۱۳۸۸). "نگرش به خواندن دانش‌آموزان دوره ابتدایی: بررسی تفاوت حسب جنسیت، طبقه‌بندی اقتصادی، اجتماعی و پایه تحصیلی". در مهری پریخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی-یادگیری. ۳-۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۴۲۹-۴۴۴.
- بیرانوند، بهمن؛ بیرانوند، علی (۱۳۸۷). "بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشی مقطع متوسطه استان لرستان در سال ۱۳۸۷". **مجله الکترونیکی ارتباط علمی**، ۸ (۴)، بازیابی ۱۴ تیر، ۱۳۸۸.

شریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

- بیگدلی، زاهد؛ باجی، فاطمه (۱۳۸۸). "عادت‌های کتابخوانی و استفاده از کتابخانه در میان دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز". در مهری پریخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۳۹۷-۴۱۳.
- پاسیار، پریسا؛ استقامت، نیره سادات (۱۳۸۸). "بررسی سؤالات تفکر نقادانه کتاب درسی زیست‌شناسی سال سوم دبیرستان با استفاده از مهارت‌های فاسیونه". در مهری پریخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۵۵۹-۵۷۸.
- جوکار، عبدالرسول (الف ۱۳۷۴). "مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های آموزشی در شهر شیراز: گزینش مواد". **مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز**، ۱۰ (۲)، ۱۱۱-۱۲۷.
- جوکار، عبدالرسول (ب ۱۳۷۴). "بررسی و ارزیابی وضع موجود کتابخانه‌های آموزشی شهر شیراز". **مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز**، ۱۱ (۲-۱)، ۱۴۳-۱۷۲.
- حسن‌پور گل‌میشی، پرویز (۱۳۷۸). "بررسی وضعیت کتابخانه‌های دبیرستانی شهر مشهد". **فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی**، ۲ (۲)، ۵۷-۷۶.
- حسینی، وجیهه (۱۳۸۹). پیوند میان سؤال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی دوره راهنمایی و کتاب‌های پاسخگو: پژوهشی پیرامون نوع‌شناسی سؤال‌های پژوهشی کتاب‌های درسی دوره راهنمایی و شناسایی منابع پاسخگوی این سؤال‌ها. (پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی، ۱۳۸۹).
- دانیلز، هاروی؛ زلمن، استیون (۱۳۸۴). "درود بر یادگیری: خداحافظی با کتابهای درسی". ترجمه الهام امیر کیانی. **رشد تکنولوژی آموزشی**، (۱۷۳)، ۲۰ (۶)، ۶-۸.
- داورپناه، محمدرضا (۱۳۷۵). "بررسی نقش کتابخانه‌های مدارس ابتدایی در تقویت آموزش و ایجاد عادت مطالعه". **پیام کتابخانه**، ۶ (۲)، ۱۴-۲۰.
- دفتر انتشارات کمک آموزشی وزارت آموزش و پرورش (۱۳۷۹). "درباره کتابهای کمک درسی چه می دانیم". کیهان، ۱ آبان ۱۳۷۹، ۹.
- دمیرچی‌لو، منصوره؛ غفاری، مریم؛ علی‌بیک، محمدرضا؛ حسینی، فاطمه (۱۳۸۸). "بررسی وضعیت مجموعه سازی در کتابخانه‌های آموزشی دبیرستان‌های دولتی شهر تهران در سال ۸۸-۱۳۸۷". **پیام کتابخانه**، ۱۵ (۲)، ۷۷-۹۵.
- رضاپور، یوسف (۱۳۷۸). "بررسی تحلیلی و تطبیقی کتاب‌های درسی پایه سوم دوره ابتدایی با عوامل خلاقیت". **فصلنامه علمی- پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء**، ۹، ۷۱-۹۴.
- رقابی، فرنوش؛ نوروزی، سوسن (۱۳۸۸). "بررسی وضعیت مجموعه سازی کتابخانه‌های مدارس ابتدایی ودلتی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷". در مهری پریخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های

آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۲۷۱-۲۸۳.

● زالزاده، ابراهیم (۱۳۷۹). "بررسی مطالعه غیردرسی و میزان استفاده دانش آموزان دبیرستان‌ها از کتابخانه‌های عمومی شیراز". **کتابداری**، دفتر ۳۵، ۳۱-۴۷.

● سالمی، نجمه (۱۳۸۵). "بررسی جایگاه کتابدار و کتابخانه در آموزش و پرورش ایران". **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۲۳ (۲)، ۱۵۳-۱۶۷.

● سلسبیلی، نادر (۱۳۸۲). "ارزیابی کتاب‌های کمک آموزشی دوره متوسطه به منظور ارائه چارچوبی مطلوب برای طراحی و تدوین آنها". **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۱۹ (۳)، ۲۹-۶۴.

● شرافتی، ثریا (۱۳۸۳). "وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع متوسطه) استان کهگیلویه و بویراحمد". **فصلنامه کتاب**، ۱۵ (۱)، ۱۴۵-۱۵۳.

● شعبانی، احمد و فاضل، مرتضی (۱۳۸۱). "مطالعات غیردرسی دوره متوسطه و شناسایی عوامل موثر بر آن از نظر دانش آموزان شهرستان شهرضا (استان اصفهان)". **فصلنامه کتاب**، ۱۳ (۲)، ۴۷-۵۵.

● صدیق‌بهبزادی، ماندانا و حسین‌نیا، سیمین (آ ۱۳۷۹). بررسی کتابخانه‌های دبستان‌های تهران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۵۱). چکیده پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

● ----- (ب ۱۳۷۹). نگرش مدیران و دبیران دبیرستان‌های شهر تهران درباره کتابخانه آموزشگاهی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴). چکیده پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

● غلامی، هوشنگ. کتابهای کمک آموزشی یادگیری و آموزش را تسهیل می دهند: گفتگو با احمد حسینی، مدیر کل دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی رشد جوانه (ویژه نامه اولین جشنواره کتاب های آموزشی رشد)، آبان ۱۳۷۹.

● فاضلی، نگار و موسوی‌زدگان، صبرا (۱۳۸۸). "بررسی تاثیر استفاده از منابع کمک آموزشی بر یادگیری مبحث دستگاه عصبی و اندام های حسی از کتاب علوم تجربی پنجم دبستان بر اساس یادگیری بلوم". در مهری پربرخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳- ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۳۰۱-۳۲۳.

● فخاری، احمدرضا، افشار، ابراهیم و امیدی‌فر، سیروس (۱۳۸۸). "بررسی کیفیت همکاری بین معلمان کتابداران در دبیرستان‌های شهر اصفهان. در مهری پربرخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری". ۳- ۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار. ۱۳۳-۱۴۶.

- فردوسی، طیبه (۱۳۷۲). "بررسی عوامل موثر در بی‌توجهی دانش‌آموزان به مطلب درسی". **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۹ (۲)، ۲۱-۴۲.
- کلباسی، محمدعلی و شعبانی، احمد (۱۳۸۳). "بررسی میزان پویایی کتابخانه‌های مدارس دوره راهنمایی و متوسطه اصفهان". **فصلنامه کتاب**، ۱۵ (۲)، ۷۲-۸۲.
- کیوز، جان پی، (۱۳۷۶). **دنیای یادگیری در مدرسه**. ترجمه فرخ‌لقا رئیس دانا. - تهران: وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت،
- کتاب کمک آموزشی باید دانش‌آموزان را به فعالیت و تحقیق وادارد: گفتگو با دکتر علی اصغر فانی، معاون آموزشی وزارت آموزش و پرورش رشد جوانه (ویژه نامه اولین جشنواره کتاب های آموزشی رشد، آبان ۱۳۷۹.
- مجیدی، موسی (۱۳۸۷). "بررسی کتابخانه‌های آموزشگاه‌های براساس کندوکاوی اجمالی در آمار رسمی وزارت آموزش و پرورش". **فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)**، ۱ (۱)، ۶۷-۸۴.
- مدیرامانی، پروانه و فرجامی، فرزانه (۱۳۷۸). "بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی استان خراسان و ارائه پیشنهادهایی برپایه استانداردهای موجود". **فصلنامه کتاب**، ۱۰ (۱)، ۱۰۲-۱۱۱.
- مرتضوی، ناهید (۱۳۷۹). "اهمیت و نقش کتابخانه‌های آموزشگاهی در آموزش". **فصلنامه کتاب**، ۱۳ (۲)، ۱۰۹-۱۱۶.

- Adeyanju, L. (2003). Teachers perception of the effects and use of learning aids in teaching: a case study of primary and secondary schools. Nigeria: ObafemiAwolowo University, Institute OfEduGation. Retrieved Apr. 16, 2010. from

<http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/nov03/adeyanju1.htm>.

- Dent, V. F. (2006). Observations of school library impact at two rural Ugandan schools. *New Library World*. 107 (9-10). P. 403- 421. Retrieved Apr. 16, 2010, from

<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm>

- Dider, E. K. (1984, November 2). Research on the impact of school library media programs on student achievement. In the annual meeting of the American Association Of School Librarians, Atlanta, GA. Abstract retrieved Apr. 16, 2010 from

<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>

- Farris, P. 1. & Hancock, M. R. (1991). Library use and reading achievement of rural sixth graders. *School Library Media Annual (SLMA)*, 9, 142- 146. Abstract retrieved Apr. 16, 2010 from

<http://eric.ed.gov/ERICWebPortal>

- Hay, L. (2005). Student learning through Australian school libraries. Part 1: A statistical analysis of student perceptions. *Synergy*, 2 (2), 17- 30. Retrieved Apr. 16, 2010, from <http://www.slav.schools.net.au/synergy/vol3num2/hay.pdf>
- Haycock, Ken (1994). Research in teacher-librarianship and the institutionalization of change. In *Literacy: Traditional, Cultural, Technological, selected papers from the annual conference of the International Association of School Librarianship*, July' 17 - 22, Pittsburgh, Pennsylvania. 94- 103. Retrieved Apr. 16, 2010, from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>
- Krashen, S. D. (1995). School libraries, public libraries, and the NAEP reading scores. *School Library Media Quarterly*, 23 (4), 235- 237. Abstract retrieved Apr. 16, 2010, from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>
- Lance, K. C., Rodney, M. J. & Hamilton-Pennel, C. (2000). Measuring up to standards: the impact of school library programs & information literacy in Pennsylvania schools. Pennsylvania: Pennsylvania Citizens for Better Libraries. Retrieved Apr. 16, 2010. from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>
- Lalrinpuii. Audio Producer. (1997). Study in planning and management of libraries in government and public' higher secondary/ secondary schools of Aizawl District Mizoram New Dehli, Niepa. In N. Malhotra& P. Mittal (2001) Educational Research in North-East India: A source material. New Delhi (India): National Institute Of Educational Planning And Administration. 249- 250. Abstract Retrieved Apr. 16, 2010, from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>
- Lance, K. C. (1994). The impact of school library media centers on academic achievement. *ERIC Digest*. Retrieved Apr. 16, 2010 from <http://www.ericdigests.org/1995-1/library.htm>
- Lance, K. C. (2001). Proof of the power: recent research on the impact of school library media programs on the academic achievement of U.S. public school students. *ERIC Digests*. Retrieved Aug 4, 2009 from <http://www.ericdigests.org/2002-2/proof.htm>
- Lavere, D. B. (2008). The quality of pedagogical exercises in U.S. history textbooks. *The Social Studies*, 99 (1),3- 8. Retrieved Apr. 16, 2010. from <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>

- Lockheed, 10.' E., Vail S. C. & Fuller, B. (1986). How textbooks affect achievement in developing countries: evidence from Thailand. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 8 (4), 379- 92 .Retreved Apr. 16, 2010. from

<http://epa.sagepub.com/content/8/4/379.full.pdf+html>

- Lonsdale, M. (2003). *Impact of school libraries on student achievement*. Retrieved Apr. 16, 2010, from

<http://www.asla.org.au/research/research.pdf>

- Mokhtar, 1. A. &Majid, S. (2006). *An. exploratory study of the collaborative relationship between teachers and librarians in Singapore primary and secondary schools*. Retrieved June 16,2009 from

http://www.sciencedirect.com/science?_ob

- McQuillan, J. (1996). SAT verbal scores and the library: predicting high school reading achievement in the United States. *Indian Media Journal*, 18 (3), 65- 70. Abstract. Retrieved Apr. 16, 2010, from

<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>

- Peterson, D. L. (1999). Collaboration in teaching and learning. In B. K. Stripling (Ed.), *Learning and Libraries in an Information Age: Principles and Practice*. Clorado, Englewood CO.: Libraries Unlimited Inc. 133-162
- Pharr, F. (2002). Reflections of empowered library. In Institute Of Museum And Library Services. *The White House Conference on School Libraries*, June 4, 2002. Washington, DC. 28- 31.

<http://www.ims.gov/news/events/whitehouse>

- Riedling, A. J. (2007). *Research methods in information* . London: Facet publishing.
- Smith, E. G. (2001). Texas school libraries: standards, resources, services and students' performance: *EGS Research & Consulting, Austin, Texas*. Retrieved Aug. 4, 2009 from

<http://www.tsl.state.tx.us/ld/pubs/schlibsurvey/index.html>

- Young, T. A. & Moss, B. (2006). Nonfiction in the classroom library: a literacy necessity. *Childhood Education*. 82 (4). 207. Abstract. Retrieved Aug. 4,2009 from

<http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal>

- Williams, D., Wavell, C, & Coles, L. (200 I). *Impact of School Library Services on Achievement and Learning*. London: the Council for Museums, Libraries and Archives. Retrieved Apr. 16, 2010. from

<http://www.rgu.ac.uk/files/impact%20of%20school%20library%20services1.p>

[df](#)

- Wofford, A. (1962). *Book selection for libraries*. New York: Wilson

